

THỨC ĐẨY TRUYỀN THÔNG KH&CN THÔNG QUA VAI TRÒ CỦA CÁC NHÀ KHOA HỌC

TS Trần Quang Tuấn

Trung tâm Nghiên cứu và Phát triển truyền thông KH&CN

Nhà khoa học có vai trò quan trọng trong việc tham gia vào truyền thông khoa học và công nghệ (KH&CN), là nguồn cung cấp thông tin quan trọng, đúng đắn, chân thực về KH&CN. Tuy nhiên trên thực tế, vai trò này của các nhà khoa học còn khá “mờ nhạt”, sự tương tác với phóng viên báo chí còn hạn chế. Điều này đòi hỏi cần có giải pháp thúc đẩy sự tham gia của nhà khoa học đối với truyền thông KH&CN.

Vai trò của nhà khoa học đối với truyền thông KH&CN

Nhu cầu của công chúng về truyền thông KH&CN ngày càng tăng xuất phát từ chính nhu cầu của cộng đồng khoa học và xã hội. Theo Burns - nhà nghiên cứu về truyền thông của Australia, truyền thông KH&CN là một phần quan trọng trong xã hội hiện đại. Hoạt động truyền thông KH&CN không chỉ đơn giản là việc các nhà khoa học nói nhiều hơn về công việc của họ hoặc tạo ra các sự kiện khoa học hấp dẫn, mà nó còn mang đến sự ủng hộ của công chúng cho hoạt động KH&CN [1]. Borchelt - Giám đốc Truyền thông của Văn phòng Khoa học DOE (Mỹ) cho rằng, có 3 mục đích chính để thực hiện truyền thông KH&CN của các tổ chức nghiên cứu, cụ thể là: thông báo cho công chúng về các hoạt động khoa học, sản phẩm hoặc kết luận có thể hữu ích trong việc cải thiện chất lượng cuộc sống nói chung hoặc liên quan đến các vấn đề mà công chúng quan tâm; cung cấp cho công chúng thông tin để họ hiểu, suy nghĩ và có thể tham gia vào việc xây dựng chính

sách công về các vấn đề cụ thể; mô tả và giải thích về những công việc của các nhà khoa học để nâng cao hiểu biết về khoa học của công chúng [2].

Ở một khía cạnh khác, Bultitude - một chuyên gia trong lĩnh vực truyền thông và quan hệ công chúng của Pháp lưu ý rằng, nhiều nhà khoa học tham gia hoạt động truyền thông KH&CN là do yêu cầu xã hội, chứ không phải do thể chế, và lý do phổ biến nhất khi thông tin KH&CN được cung cấp bởi chính các nhà khoa học là đảm bảo rằng công chúng có được thông tin tốt hơn về KH&CN [3]. Còn Dickson - chuyên gia về truyền thông KH&CN của UNESCO lại khẳng định, truyền thông KH&CN là một thành phần thiết yếu trong chiến lược phát triển và tất cả các bên liên quan phải có quyền biết thông tin KH&CN [4]. Ông cũng lưu ý rằng, các nhà khoa học nhận ra sự cần thiết không chỉ để giao tiếp tự do hơn nữa, phát triển phong trào mở mà còn để truyền đạt tầm quan trọng công việc của họ cho cả các nhà hoạch định chính sách. Ví dụ như liên quan đến các

bài học rút ra từ các cuộc tranh luận công khai về công nghệ nano và sinh vật biến đổi gen, ông đã phản ánh về tầm quan trọng của các cuộc tranh luận đó và vai trò của các nhà báo khoa học, các chuyên gia truyền thông khác trong việc đảm bảo chúng diễn ra một cách chuyên sâu [4]. Chuyên gia truyền thông KH&CN của Thụy Điển - Riise chỉ ra rằng, các tổ chức tài trợ nghiên cứu đều yêu cầu bên nhận tài trợ đề ra kế hoạch truyền thông kết quả đạt được, đây là một phần bắt buộc của các đề xuất nghiên cứu [5]. Các trường đại học cũng nhận thức được việc truyền thông các kết quả nghiên cứu mới đã giúp họ tăng tính cạnh tranh, thu hút sinh viên và tạo dựng uy tín trong xã hội [6]. Do đó, truyền thông KH&CN ngày càng được công nhận là một hoạt động chiến lược tạo thành một phần không thể thiếu trong hoạt động KH&CN. Các tổ chức nghiên cứu trên khắp thế giới hiện nay yêu cầu, hơn bao giờ hết, các nhà khoa học cần đầu tư thời gian, tiền bạc và năng lượng vào việc chia sẻ công việc của họ với bên ngoài,

Diễn đàn Khoa học - Công nghệ

làm cho các thông tin phù hợp, dễ tiếp cận với công chúng.

Sự tham gia của nhà khoa học đối với truyền thông KH&CN

Để có thêm thông tin về vai trò, sự tham gia của nhà khoa học đối với truyền thông KH&CN tại Việt Nam, năm 2018, Trung tâm Nghiên cứu và Phát triển truyền thông KH&CN đã tổ chức khảo sát các nhà khoa học về nhận thức về vai trò của công tác truyền thông KH&CN; kênh truyền thông; tần suất gặp gỡ với phóng viên báo chí... Kết quả cho thấy, các nhà khoa học được khảo sát đã xác định rất rõ vai trò của truyền thông KH&CN đối với xã hội, nhưng lại chưa chú trọng tuyên truyền kết quả nghiên cứu của mình, đặc biệt là trên các phương tiện truyền thông đại chúng; chưa tổ chức gặp gỡ với các nhà báo để chia sẻ những vấn đề về chính sách, kết quả nghiên cứu...

Cụ thể, các nhà khoa học đều nhận thức rõ vai trò của công tác truyền thông đối với xã hội trong việc làm tăng tri thức của người dân, giảm thiểu các chi phí xã hội. Các kết quả của hoạt động KH&CN khi được truyền thông sẽ đem lại nhiều kết quả ứng dụng trong chăm sóc y tế và sản xuất của người dân. Khi công tác này được chú trọng, đó sẽ là cầu nối giữa nhà nghiên cứu với công chúng và ngược lại (bảng 1).

Công bố kết quả nghiên cứu là một trong những nhiệm vụ cơ bản, thường xuyên và liên tục của nhà khoa học. Kết quả khảo sát cho thấy, hoạt động công bố kết quả nghiên cứu của các nhà khoa học trong 12 tháng qua chiếm tỷ lệ cao nhất là viết bài tham luận cho các hội thảo khoa

Bảng 1. Nhận thức của nhà khoa học về vai trò của truyền thông KH&CN đối với xã hội (%).

	Rất đồng ý	Đồng ý	Không đồng ý
Làm tăng kiến thức, hiểu biết của người dân	56,5	41,7	0,5
Giúp giảm chi phí xã hội	33,2	56,9	5,1
Đem lại kết quả ứng dụng trong chăm sóc y tế	18,1	71,9	4,8
Là cầu nối giữa nhà khoa học với công chúng	30,5	66,2	1,0
Nhà nước cần có chính sách đẩy mạnh truyền thông KH&CN	36,7	59,7	0,5
Đóng góp vào ứng dụng trong nông nghiệp	32,4	63,5	0,8

Nguồn: Kết quả khảo sát của Trung tâm Nghiên cứu và Phát triển truyền thông KH&CN.

Bảng 2. Công bố kết quả nghiên cứu trên các kênh truyền thông (%).

Kênh truyền thông	Chưa bao giờ	Có ít nhất 1 lần
Truyền hình	89,1	10,9
Báo in	92,1	7,9
Báo điện tử	92,9	7,1
Tạp chí phổ thông	97,3	2,7
Sách	93,8	6,2
Website	90,5	9,5
Tạp chí khoa học	69,1	30,9
Mạng xã hội	96,4	3,6

Nguồn: Kết quả khảo sát của Trung tâm Nghiên cứu và Phát triển truyền thông KH&CN.

học (49,5%), viết bài đăng tạp chí khoa học (37,9%); xuất bản sách và gặp gỡ báo chí để chia sẻ kết quả nghiên cứu chiếm tỷ lệ rất nhỏ, tương ứng là 6 và 7%.

Khi hỏi về kênh truyền thông, kết quả cho thấy, các nhà khoa học chưa thực sự chú trọng tuyên truyền kết quả nghiên cứu của mình trên các phương tiện truyền thông đại chúng phổ biến. Tạp chí chuyên ngành là kênh mà nhiều nhà khoa học lựa chọn để công bố kết quả nghiên cứu bởi những nghiên cứu khoa học được đăng trên tạp chí chuyên ngành là những bài viết đã được các nhà chuyên môn kiểm định và đánh giá chặt chẽ (30,9%). 10,9% nhà khoa học từng công bố ít nhất 1 lần trên truyền hình, 9,5% có ít nhất một lần công bố trên website của cơ quan. Mạng xã

hội và những tạp chí phổ thông ít được các nhà khoa học lựa chọn để công bố kết quả nghiên cứu (bảng 2).

Những lý do để các nhà khoa học công bố kết quả nghiên cứu của mình tương đối đa dạng. Chiếm tỷ lệ lớn nhất là “Để thu nhận ý kiến phản hồi của đồng nghiệp trong giới khoa học” (66,5%), “Đưa kết quả nghiên cứu ứng dụng vào đời sống” (66,5%), “Giới thiệu phát hiện mới nhất của nghiên cứu” (56,3%), “Để đồng nghiệp biết đến hoạt động nghề nghiệp của mình” (44,2%), “Để tăng uy tín của bản thân” (40,1%). Đáng lưu ý là tỷ lệ các nhà khoa học công bố kết quả nghiên cứu của mình do yêu cầu của cơ quan hay yêu cầu của đối tác chiếm tỷ lệ thấp. Điều đó cho thấy, các nhà khoa học giới thiệu

kết quả nghiên cứu của mình vì những ứng dụng của nghiên cứu chứ không phải chỉ vì nhiệm vụ với cơ quan hay đối tác.

Kết quả khảo sát cũng cho thấy, chỉ có 20,3% các nhà khoa học đã từng gặp gỡ với phóng viên báo chí để giới thiệu những kết quả nghiên cứu của mình. Điều này cho thấy sự liên kết giữa nhà khoa học với phóng viên chưa cao, nhà khoa học chưa chủ động kết nối với phóng viên để truyền thông những kết quả nghiên cứu của mình. Hợp tác giữa phóng viên và nhà khoa học có ý nghĩa vô cùng quan trọng trong việc đẩy mạnh truyền thông KH&CN. Tuy nhiên, hoạt động này còn nhiều hạn chế, nội dung trao đổi chưa đa dạng. Tỷ lệ nhà khoa học đã từng gặp gỡ với phóng viên báo chí để trao đổi chuyên môn rất thấp, trong đó chủ yếu tập trung vào nhóm có trình độ học vấn cao hoặc lãnh đạo cơ quan nghiên cứu.

Đẩy mạnh sự tham gia của nhà khoa học đối với truyền thông KH&CN

Việc truyền thông KH&CN thông qua các phương tiện thông tin đại chúng vẫn được cho là phương thức truyền thống, hiệu quả, trực tiếp nâng cao hiểu biết của công chúng về KH&CN. Tuy nhiên, một điểm hạn chế của phương pháp này là thông tin KH&CN có thể sẽ không đầy đủ hoặc bỏ sót do yếu tố thời lượng của các cơ quan truyền thông hoặc năng lực của đội ngũ phóng viên/biên tập viên về KH&CN. Truyền thông KH&CN chỉ có thể phát triển mạnh mẽ khi các nhà khoa học và chuyên gia truyền thông cộng tác với nhau để chia

sẻ thông tin khoa học đến công chúng. Để làm được điều này, cần thực hiện một số giải pháp:

Một là, cần tổ chức các cuộc điều tra, khảo sát về nhận thức, sự tham gia của nhà khoa học đối với truyền thông KH&CN một cách định kỳ, qua đó nhận dạng các vấn đề cần truyền thông cũng như phương thức truyền thông hiệu quả.

Hai là, tổ chức các khóa học cơ bản về truyền thông KH&CN cho các sinh viên, đặc biệt là sinh viên trong các trường đại học định hướng nghiên cứu và các nhà khoa học để họ tham gia tích cực, hiệu quả vào quá trình truyền thông KH&CN.

Ba là, tăng cường sự tương tác giữa nhà khoa học với nhà báo và công chúng thông qua mạng xã hội. Những tiến bộ nhanh chóng của công nghệ, cùng với cuộc cách mạng công nghiệp lần thứ 4 hiện nay cho phép các nhà khoa học chia sẻ thông tin trực tiếp, bỏ qua các trung gian như nhà báo và chuyên gia quan hệ công chúng. Xu hướng này được phản ánh bởi hoạt động đào tạo truyền thông khoa học - ngoài kỹ năng truyền thông, các nhà khoa học hiện nay cần có cả các kỹ năng truyền thông xã hội. Các chuyên gia về truyền thông KH&CN đã nghiên cứu và đưa ra báo cáo rằng, việc sử dụng hiệu quả các công cụ truyền thông xã hội, chẳng hạn như Twitter, Facebook, Youtube... góp phần tác động ngày càng lớn và mở rộng phạm vi ảnh hưởng của các kết quả khoa học.

Bốn là, mời các nhà báo đến tham quan phòng thí nghiệm hoặc để họ tham gia cùng các

nhà khoa học trong các chuyến đi thực địa. Đây là một trong những tương tác rất hữu ích giữa nhà khoa học với nhà báo, qua đó, nhà báo có thể truyền đạt những thông tin chân thực, chính xác và dễ hiểu đến công chúng.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] T.W. Burns, D.J. Connor and S.M. Stocklmayer (2003), "Science communication: a contemporary definition", *Public Understanding of Science*, **12(2)**, pp.183-202.
- [2] R.E. Borchelt (2001), "Communicating the Future: Report of the Research Roadmap Panel for Public Communication of Science and Technology in the Twenty-First Century", *Science Communication*, **23(2)**, pp.194-211.
- [3] K. Bultitude (2011), *The Why and How of Science Communication*, In: Rosulek, P., (Ed.) *Science Communication*. Pilsen: European Commission.
- [4] D. Dickson (2012), *Science communication: an essential component of development strategies*, The UNESCO Courier, 14 March 2012.
- [5] J. Riise (2008), *Brining Science to the Public*, In: D. Cheng, M. Claessens, T. Gascoigne, J. Metcalfe, B. Schiele and S. Shi (2008), *Communicating science in social contexts: New models, new practices*. New York: Springer, chapter 1, pp.301-309.
- [6] Frank Marcinkowski (2014), "Organizational Influence on Scientists Efforts to Go Public: An Empirical Investigation". *Science Communication*, **36(1)**, pp.56-80.
- [7] N. Baron (2010), "Stand up for Science", *Nature*, **468**, pp.1032-1033.